

JOSEP CERDÀ I BALLESTER

Universitat de València

La forma d'armar cavaller en l'orde de Montesa. Del pontifical de Guillaume Durand a les normes de Calatrava (segles XIV-XIX)

El 22 de juliol de 1319, en presència del rei Jaume II, es va fundar a Barcelona l'orde militar de Montesa. Els tres primers hàbits els lliurà fra Gonzalo Gómez, comanador d'Alcañiz en l'orde de Calatrava, a Guillem d'Erill, Galceran de Bellera i Erimau d'Eroles. Després de professar, l'abat de Santes Creus, fra Pere Alegre, nomenà Guillem d'Erill primer mestre de Montesa. Aleshores, el mestre Erill admeté l'ingrés de nous membres, imposant l'hàbit a Bernat de Monsonís, Ferran d'Aragó, Berenguer d'Erill, Bernat d'Aramont, Guillem d'Aguilar, Bernat de Roca, Berenguer de Torrent i Arnau de Pedriça¹.

Amb aquella cerimònia es creava oficialment l'orde de Montesa, tot i que la butlla considerada fundacional el que realment establí fou la creació d'un convent de l'orde militar de Calatrava al castell de Montesa. No obstant això, també se'n parla d'un mestre del nou monestir distint del mestre de l'orde de Calatrava, amb la qual cosa es deixa entreveure la independència de Montesa

Aquest treball s'ha realitzat en el marc del projecte «Nuevas perspectivas de historia social en los territorios hispánicos del Mediterráneo Occidental en la Edad Moderna» (HAR2014-53298-C2-1), finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat.

¹ Cfr. E. GUINOT RODRÍGUEZ: «La fundación de la Orden Militar de Santa María de Montesa», *Saitabi*, XXXV (1985), pp. 81-82.

Data de recepció: octubre 2014

Versió definitiva: desembre 2014

respecte de l'orde militar castellà; això sí, Calatrava mantindrà fins al 1602 el dret de realitzar visites regulars a Montesa a fi de vetllar pel correcte compliment de la regla monàstica; fruit d'aquelles, solien redactar-se una sèrie d'estatuts o definicions².

* * *

Els frares que anaren ingressant en l'orde des de la seua fundació foren recollits en un catàleg pel montesià fra Hipólito de Samper³, el més destacat cronista de l'orde i autor de la *Montesa Ilustrada*⁴. En la seua època, Samper fou actor diverses vegades de la cerimònia d'armar o adobar⁵ cavallers, ja que com a sacerdot profés presidí la missa que solia fer-se a l'efecte, o s'encarregà de la benedicció dels hàbits, tot seguint les normes estipulades a les definicions aprovades un segle abans, el 1556⁶. Hi havia, almenys des del segle XV, frares clergues —destinats al convent de Montesa, priorats i rectories de l'orde— i frares cavallers, amb funcions de caràcter militar. Aquest segon grup va ser autoritzat el 1393 per poder rebre l'orde de cavalleria, mitjançant una butlla a l'efecte promulgada pel papa Climent VII⁷,

luego hasta este tiempo no hubo cavalleros en ella [en l'orde]. Confirmase esto con el inconcuso y antiguo estilo con que eran nombrados nuestros religiosos,

² J. CERDÀ I BALLESTER: *Los caballeros y religiosos de la Orden de Montesa en tiempo de los Austrias (1592-1700)*, CSIC, Madrid:2014, pp. 28-30.

³ *Décadas nobles de la cronología montesiana*, Real Academia de la Historia, *Colección Salazar y Castro*, sign. I-3 [9/577] i I-4 [9/578]. Els textos els reelaborà i publicà —encara que amb nombroses errades—, A. DE VARGAS-ZÚNIGA Y MONTERO DE ESPINOSA [marquès de Siete Iglesias]: «Caballeros y religiosos de la Orden de Montesa (1319-1700)», *Hidalguía*, 20, 21, 25 (1957) i 26 (1958).

⁴ Fra H. DE SAMPER I GORDEJUELA [religiós de Montesa (1652-1700)]: *Montesa Ilustrada. Origen, fundación, principios, institutos, casos, progresos, jurisdicción, derechos, privilegios, preeminencias, dignidades, oficios, beneficios, héroes y varones ilustres de la real, ínclita y nobilísima religión militar de N. S. Santa María de Montesa y San George de Alfama*, Gerónimo Vilagrassa, València:1669, 2 vols.

⁵ D'adobar: [s. XIII; del germ. fràncic *dubban* 'empènyer, copejar'; primitivament significà 'donar les armes al novell cavaller, armar-lo cavaller amb un cop d'espasa a l'espalla', després també 'arreglar les armes' i d'ací passà a significar 'arranjar altres coses, arreglar, assaonar, amanir']: *www.diccionari.cat* (consulta: 10-XII-2014).

⁶ *Libro de las diffiniciones, instituciones y reformaciones de la Orden e ínclita Cavallería de Montesa, con la forma que han de tener los cavalleros de dicha orden en rezar las horas canónicas, psalmos y psalterios. Hechas por los muy reverendos y noble don fray Pedro de Goni y fray Balthisar de Salazar, visitadores en el año MDLVI*, Pedro de Huete, València:1570, ff. 5v-9.

⁷ La publica i comenta fra H. DE SAMPER: *Montesa Ilustrada...*, op. cit., vol. I, pp. 260-263.

porque a los que entravan dedicados a la milicia, para distinguirlos de nosotros [els religiosos] los llamavan freyles conversos o legos, y nunca cavalleros⁸.

Això podria explicar, també, l'adobament pel rei Martí l'Humà del mestre fra Berenguer March el 13 d'abril de 1399, dia de la seua coronació⁹, cerimònia que aquell mateix dia perllongà el mestre mateix en armar cavallers fins a setze frares militars de Montesa, perquè suposem que ningú d'ells no hauria rebut l'orde de cavalleria fins aleshores.

Tot i això, hi ha documents del segle XIV on es denomina l'orde de Montesa cavalleria i els seus membres militars cavallers¹⁰. A l'efecte explica Samper:

hablando con propiedad, ni la Orden fue cavallería ni cavalleros sus militares hasta la indulgencia de Clemente [VII, papa —1393—], sino que entonces se entendía por cavallería lo mesmo que junta, orden o congregación de nobleza y por cavalleros lo mesmo que generosos o hijosdalgo¹¹.

Així mateix, el terme «cavaller» sembla que evolucionà al llarg del temps, i amb el significat específic de «combatent» incloïa eclesiàstics, cavallers i membres dels ordes militars. Per a ser cavaller calia rebre l'orde de cavalleria mitjançant una cerimònia específica¹², característica que autoritzà, per a

⁸ Ibídem, vol. I, p. 253.

⁹ Fra H. DE SAMPER: *Montesa Ilustrada...*, op. cit., vol. I, p. 221. Samper prengué la referència, com ell mateix indica, del que havien escrit pel que fa al cas Jerónimo de Blancas (†1590), *Coronaciones de los Sereníssimos Reyes de Aragón...*, «Çaragoça, por Diego Dormer, año MDCXLI», pp. 72, 80-81; i Pere Miquel Carbonell (1434-1517): «Aprés vingué frare Berenguer March, mestre de Montesa, y lo senyor rey féu-lo cavaller y abrigà-li un mantell blanch ab la creu de sanct Jordi. Y après, lo dit mestre devallat en una capella, aquí féu xv cavallers, frares de son orde, en la manera que són ordenats davall. Y a cascú abrigà son mantell ab la creu de sanct Jordi. Primerament, frare Ramon del Jardí, comanador major de Montesa, frare Guillem de Vilafranca, comanador de les Coves, frare Ramon de Ribes, comanador de Borriana, Ramon de Ribes, frare Antoni de Tholosana, claver, frare Berenguer Domenge, comanador de Culla, frare Gastó Coloma, frare Alfonso de Loris, comanador d'Ares, frare Ferrer de Vilafranca, comanador de Onda, frare Ramon Çacirera, frare Nicolau de Pròxida, comanador de Perpuxén, frare Juan Núñez, frare Ramon de Corbera, comanador de Vilafamés, frare Tomàs Vives, frare Miquel Despejo y frare Manuel de Corella»: P. M. CARBONELL: *Cròniques d'Espanya*, Barcino, Barcelona:1997, vol. II, p. 182.

¹⁰ J. F. O'CALLAGHAN: «Las definiciones medievales de la Orden de Montesa (1326-1468)», a *Miscelánea de Textos Medievales*, Barcelona:1972, I, pp. 234, 235, 239, 241, 243, 245, 246.

¹¹ Fra H. DE SAMPER: *Montesa Ilustrada...*, op. cit., vol. I, p. 266.

¹² N. R. PORRO GIRARDI: *La investidura de armas en Castilla*, Junta de Castilla y León, Valladolid:1998, pp. 13, 143-179. Els rituals d'adobament pròpiament dits es consolidaren cap a mitjan

l'orde de Montesa, l'esmentada butlla de Climent VII. En aquell text el papa fa menció expressa als ordes militars de Santiago¹³ i sant Joan de l'Hospital, cosa que féu pensar a Samper que en l'època —1393— tampoc no s'armaven cavallers els membres de l'orde de Calatrava¹⁴.

* * *

Una vegada concedit als montesians el permís perquè es fessen cavallers, hagueren de dotar-se d'un cerimonial a l'efecte. El que ens ha arribat imprès fins a nosaltres, en castellà i llatí, s'inclou a les definicions de l'orde de 1556¹⁵. Però es conserva un ritual anterior, manuscrit, en la llengua del país i la llatina, que transcrivim al final d'aquest treball. Enquadernat juntament amb un gruixut feix de documents diversos, el títol és ben explícit: *La forma de com an de donar los àbits de la Religió de Nostra Senyora de Montesa als frares cavallers y conventuals*, i s'hi troba avui als fons de la Real Academia de la Historia¹⁶. Segons fra Hipólito de Samper, es deu a la mà de fra Francesc Bernat Despuig, dotzè mestre de Montesa (1506-1537), i a mitjan segle XVII formava part de la biblioteca personal de fra Hipólito, que conservava el manuscrit «con suma veneración»¹⁷. En morir Samper passà a la col·lecció particular de don Luis de Salazar y Castro, d'ací al monestir de Monserrat de Madrid i finalment, després de la Desamortització de 1835, als fons de la Real Academia de la Historia¹⁸.

La forma de com an de donar los àbits de la Religió de Nostra Senyora de Montesa està escrita en català i llatí, en dènou fulls de paper en quart. La lletra és humanística, amb nombroses abreviatures, i sí que denota una cronologia contemporània del segon mestre Despuig, és a dir, del primer terç del segle XVI. Tot i això, hauríem de remuntar el contingut a segles abans, ja

segle XII, i, ahora, la polisèmia dels mots «miles» i «militia» podem rastrejar-la en la mateixa centúria: J. FLORI: *L'essor de la chevalerie. XIe-XIIe siècles*, Droz, Ginebra:1986, pp. 229-230.

¹³ La cerimònia per ingressar com a cavaller de Santiago, per exemple, a À. MADRID MEDINA i P. MARÍN MADRID: *Evolución de la vida cotidiana en la Orden de Caballería de Santiago (a partir de su ordenamiento jurídico)*, Fundación Lux Hispaniarum, Madrid:2010, pp. 24-27.

¹⁴ Fra H. DE SAMPER: *Montesa Ilustrada...*, op. cit., vol. I, p. 261.

¹⁵ *Libro de las diffiniciones...*, op. cit., ff. 5v-9.

¹⁶ RAH: *Colección Salazar y Castro*, sign. I-51 [9/625], ff. 58-67.

¹⁷ Fra H. DE SAMPER: *Montesa Ilustrada...*, op. cit., vol. I, p. 274.

¹⁸ Cfr. J. CERDÀ I BALLESTER: «Els cavallers i religiosos de l'Orde de Montesa en temps dels Àustria (1592-1700)», tesi doctoral dirigida per Fernando Andrés Robres, Universitat de València, Facultat de Geografia i Història, València:2012, disponible a <http://roderic.uv.es/handle/10550/24971>, p. 46 (consulta: 10-XII-2014).

que la majoria de textos provenen del pontifical de Guillaume Durand (ca. 1292-1295), en concret dels capítols XXVIII (*De benedictione novi militis*), XXXVIII (*De benedictione armorum*) i part del XVIII (*De monacho vel alio religioso faciendo*)¹⁹, que es feia servir per a la benedicció de l'hàbit.

La primera edició impresa d'aquell pontifical és de 1485²⁰, però tenint present que els montesians podien adobar-se cavallers des del 1393, potser feren ús d'alguna de les nombroses còpies manuscrites a l'abast, encara avui nombroses²¹. Fins i tot, cal tindre present que aquesta obra va ser bastant difosa pels papes Climent VII i Benet XIII²². Precisament amb el darrer, l'orde de Montesa mantingué molta relació, com demostren la quantitat de documents lliurats pel pontífex en favor de l'orde o la seua participació en la resolució del cisma montesià que posà fi a l'existència, alhora, de dos mestres²³; considerem, també, que fou l'orde militar qui lliurà al papa el castell seu de Peníscola com a residència²⁴.

* * *

Seguint les indicacions del manuscrit, el ritual d'adobament de cavaller en l'orde de Montesa començava amb la reunió dels membres de l'orde en capítol: «primerament, lo senyor Mestre deu congregar capítol segons ordinació de la Religió». A continuació, el cantor —suposem, del castell-convent de Montesa— comunicava al Mestre la presència d'un candidat a l'hàbit, que, una vegada en presència del capítol, havia de prostrar-se en terra. Seguidament intervenia el Mestre realitzant una sèrie d'amonestacions prèvies, algunes d'elles semblants a les que al segle XVI feien servir els ordes de Santiago i Calatrava²⁵, amb la

¹⁹ M. ANDRIEU: *Le pontifical romain au Moyen-Age, Tome III: Le pontifical de Guillaume Durand*, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Ciutat del Vaticà:1940, pp. 447-450, 549-550 i 397-398.

²⁰ Cfr. M. SODI (ed.): *Il «Pontificalis liber» di Agostino Patrizi Piccolomini e Giovanni Burcardo*. Ediz. Latina, Libreria Editrice Vaticana, Roma:2006.

²¹ M. ANDRIEU: *Le pontifical...*, op. cit., p. 23; M. CANTOS: «El pontifical de Guillaume Durand de l'Arxiu Capítular de Girona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLVI (2005), pp. 69-82.

²² M. CANTOS: «El pontifical...», art. cit., p. 69.

²³ V. GARCÍA EDO: «Benedicto XIII y el Maestre de Montesa frey Don Romeo de Corbera», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LVI (1980), pp. 290-318; E. DÍAZ MANTECA: «Benet XIII senyor del Maestrat de Montesa (noves aportacions documentals)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LVI (1980), pp. 533-579; id.: «Documentos pontificios de la Orden de Montesa (ss. XI-XV). Conservados en el Archivo Histórico Nacional», *Estudis Castellonencs*, 4 (1987/1988), pp. 613-642.

²⁴ E. DÍAZ MANTECA: «Documentos pontificios...», art. cit., p. 616.

²⁵ *Regla de la Orden de la Cavallería del señor Santiago del Espada*, Juan de Ayala, Toledo:1539, en «La forma y manera que se usa en el dar el hábito de la Orden de la Cavallería de Santiago»,

diferència que als ordes castellans tenien lloc després de l'ingrés del cavaller pròpiament dit, i al de Montesa, abans. Pel que fa al cas, s'advertia el neòfit dels rigors de la regla, i a continuació se li feia menció dels vots monàstics: «aveu a viure se'ns propi, e en castedat, e en obediència». Finalment, el candidat havia de jurar que no era casat ni promès a cap dona, que no havia demanat l'hàbit d'un altre orde, que no estava malalt i tampoc excomunicat.

Acabada aquesta part introductòria, tenia lloc la benedicció de l'espasa, que s'havia de fer abans de la lectura de l'Evangeli, suposem propi, o el corresponent al dia. Les pregàries a l'efecte provenen, com s'ha dit, del pontifical de Guillaume Durand. Hi consten diverses fórmules, dues per consagrar el nou cavaller (capítol XXVIII) i altres tres per beneir les armes (capítol XXXVIII), encara que al ritual montesià no s'indica si hi havia possibilitat de triar (en alguns manuscrits del pontifical sí que hi consta *alia benedictio*). Així que eren proclamades les pregàries i beneït el novell cavaller, tenien lloc els tres signes més importants de la cerimònia: el lliurament de l'espasa, la bufetada en la galta i el bes.

L'espasa, nua, sense beina, havia de col·locar-se prèviament damunt l'altar. En aquest moment, el Mestre l'havia de prendre i donar-li-la al novici, a la mà dreta: «Pren aquesta espasa en nom del Pare, y del Fill e del Sant Spirit».

A continuació, el Mestre retornava l'espasa dins la beina i li la cenyia al novici mentre pronunciava les paraules següents:

Pren aquesta sobre lo teu muscle potentment, en lo nom de Nostre Senyor Déu Jesuchrist, e està atent que los sants benaventurats no ab coltell, mas per fe, són estats vençedors.

Després, li donava una lleugera bufetada —*leviter alapa*— en la galta a fi que vetllés per la fe, de la mateixa manera que es feia en el sagrament de la confirmació: «Despertat't del de malícia, e vella en la fe de Jesuchrist, e ab fama molt lloable».

Seguidament, es besava al neòfit en la galta²⁶ i es pronunciaven les paraules següents: «Seràs cavaller pasífich, maravellors e de Nostre Senyor devot, e de la Verge Maria, e del benaventurat Sant Jordi».

sense foliar; *La institución, difiniciones y actos capitulares de la ínclita Cavallería de la Orden de Calatrava*, Juan de Ayala, Toledo:1552, ff. XII-XIII.

²⁶ El signe del bes en determinades cerimònies el va treballar R. CALATAYUD GASCÓ: *Beso humano y ósculo cristiano. Dimensiones históricoteológicas del beso litúrgico*, Facultad de Teología «San Vicente Ferrer»/Edicep, València:2003, referències a Montesa a les pp. 1.055-1.056.

Finalment, dos cavallers li calçaven els esperons i, a continuació, els preveres entonaven l'antífona *Speciosus forma*. Aquesta part del ritual concloïa amb una oració final.

A partir d'aquest moment, i després de la lectura de l'Evangeli, es procedia a la benedicció de l'hàbit amb el qual s'havia de vestir el nou cavaller. Una vegada fetes les oracions corresponents i aspergida la roba amb aigua benedida, el Mestre, amb l'ajuda d'alguns ancians de l'orde —suposem cavallers o frares—, vestien l'escapulari —vertader hàbit— al novici «dins la sobirana vestidura», és a dir, davall de les vestidures exteriors. Per acabar, se li posava al damunt un mantell blanc amb la creu roja de Sant Jordi, des del 1400 pròpia també de l'orde de Montesa.

Per acabar, una vegada proclamades les oracions finals, es llegia o cantava el *Veni Creator*, passant després a celebrar la missa de l'Esperit Sant²⁷: «y acabat capítol vajen a missa».

L'última part del ritual, que no comportava adobar cavaller, sinó la benedicció i imposició de l'hàbit, era la utilitzada per a l'ingrés dels frares conventuals, i es basava en el que hi havia prescrit al capítol XVIII del pontifical comentat.

Adobament i imposició d'un hàbit d'acord amb la fórmula comentada, a http://soutien67.free.fr/histoire/pages/moyen_age/moyen_age.htm (consulta: 10-XII-2014).

* * *

²⁷ *Diffiniciones de la sagrada Religión y Cavallería de Sancta María de Montesa y Sanct Jorge, filiación de la ínclita milicia de Calatrava. Hechas por los illustres frey don Alvaro de Luna y Mendoza, cavallero de la dicha Orden de Calatrava y el licenciado frey Francisco Rades de An-*

La forma descrita per armar cavallers en l'orde de Montesa degué ser l'habitual al segle XV i durant les primeres dècades del XVI, però ja no es va incloure a les primeres definicions impreses de l'orde²⁸, que recollien la legislació promulgada pels representants de l'orde de Calatrava en la visita practicada al castell-convent de Montesa el 1556²⁹. La visita en qüestió, a càrrec del cavaller frey Pedro Goñi, membre del Consejo de las Órdenes, i frey Baltasar Muñoz de Salazar, vicari de Martos, proposà per armar cavallers el ritual que seguia l'orde castellà. Tant Goñi com Muñoz havien participat al capítol que l'orde de Calatrava havia fet a Madrid pocs anys abans, el 1551, les definicions del qual es van imprimir a Toledo —per primera vegada— un any després³⁰.

Si comparem el ritual per armar cavallers recollit a les definicions de Calatrava i Montesa impreses el 1552 i 1570³¹, veurem com en el cas de l'orde valencià el cerimonial a l'efecte és pràcticament idèntic al de l'orde *mare*, fins al punt de desaparèixer sant Jordi —tampoc no hi és sant Bernat— del cerimonial montesià malgrat ser, com s'ha vist, patró i titular de la institució. Tan sols es detecten variacions en certs articles, alguns verbs i la promesa de fidelitat que calia fer al mestre, que en Calatrava prometien aleshores al rei per ser l'administrador perpetu de l'orde.

En conclusió: la forma d'adobar els cavallers montesians s'adaptà al ritual castellà en les definicions de 1556. Les normes posteriors, a càrrec dels frares calatruques frey Álvaro de Luna i frey Francisco Rades, es limitaren a ratificar la fórmula anterior incloent-hi sant Bernat i el patró sant Jordi³².

Probablement, la forma antiga practicada pels montesians estaria en desús ja al segle XV; de fet, la tradicional bufetada havia acabat transformant-se en el toc al cap que el cavaller donava al neòfit amb l'espasa³³. Els rituals més

drada, capellán de Su Magestad y prior de la Coronada de la misma orden, visitadores generales: con asistencia del muy reverendo padre fray Hierónimo Valls, abbad de Valldigna de la Orden de Cistell. En el año de MDLXXIII, Pedro de Huete, València:1573; Pedro Patricio [Mey], València:1589, f. 57 —en ambdós casos.

²⁸ *Libro de las diffiniciones...*, op. cit.

²⁹ Els acords de la inspecció es van confirmar en un capítol montesià posterior, de 1567, el mateix que proposà dur a la impremta les definicions: fra M. BELTRÁN I PERIS [religiós de Montesa (1605-1643)]: *Libro de las visitas, capítulos generales, bullas apostólicas y otras cosas tocantes a la Orden de Montesa*, 1633: BN: mss. 845, ff. 93-110.

³⁰ *La institucion, difiniciones...*, op. cit. E. POSTIGO CASTELLANOS: «Las Órdenes Militares de la Monarquía Hispana. Modelos discursivos de los ss. XVI-XVIII», a J. LÓPEZ-SALAZAR PÉREZ (coord.): *Las Ordenes Militares en la Península Ibérica*, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, Conca:2000, vol. II, pp. 1.610-1.611.

³¹ *La institucion, difiniciones...*, op. cit., ff. XII-XIV; *Libro de las diffiniciones...*, op. cit., ff. 5v-9.

³² *Diffiniciones de la sagrada Religión...*, op. cit., f. 54.

³³ N. R. PORRO GIRARDI: *La investidura...*, op. cit., p. 165.

antics que es conserven per armar cavallers en l'orde de Santiago, també de la quinzena centúria³⁴, descriuen una cerimònia que consistia a calçar-li uns esperons al novici, cenyir-li una espasa i amb ella, tan bon punt desembeinada, tocar-li el cap i els muscles³⁵. Aquest mateix ritual serà l'utilitzat per l'orde de Calatrava i, després, pel de Montesa, com podem veure descrit en la memòria anònima següent³⁶:

Primo, té obligació [el candidat a cavaller montesià] de buscar dos cavallers professors de la mateixa Orde per a padrins.

Més avisar a l'escrivà de la Orde per a que llisca la comició y en acabar la missa, que reba lo acte com se li a donat lo hàbit y que fasa relació com a vist y que té 100 lliures de renda.

Més a de portar sis siris per a la missa y un siri per a la oferta. Y dos catifes, dos cadires de vellut y dos cogins [coixins]. Un bufet ab son tapet.

Més per a armar-lo cavaller, a de portar dos espueles daurades y una espasa daurada.

Més per a quant ha de pendre lo hàbit, a de portar un escapolari y creus per a el pit y la capa, manto en sa creu y una font de plata per a posar-o tot, y tot lo sobredit a de estar sobre dit bufet.

Més si combiden als cavallers y freyles se tenen de posar los bancs y les estores baj [baix], a on estan los dies que combreguen.

Més quant estarà tot aparellat, y instruït lo cavaller que a de pendre lo hàbit, se sentaran los comissaris en les cadires, y higitan [eixiran] los padrins en sos mantos, y fent una cortesia al[s] comissaris diran que ya un cavaller que demana lo hàbit. Y los comissaris diguen: que entre. Y prenen lo novisi en mig y porta la comissió en la mà, y feta inclinació, besa la comició y la dona.

Ybediatament [sic] los comissaris la donen al escrivà y la llic alta voce, y llegida la besen y se la posent damunt lo cap los comissaris, y diguen que estan prontes per a posar en execució lo que Sa Magestad mana en ella.

Més fet tot lo sobre dit y sempre estan[t] denpeus, prenen los padrins les espueles y les hi calcen, y el comisari cavaller pren la espasa y la y sig, y señida, llansa mà d'ella y chenollat lo novici diu:

³⁴ En alguns punts, coincideix amb el codi recollit durant la segona meitat del segle XIII a les *Partidas* d'Alfons el Savi: cfr. A. ARCAZ POZO: «El ceremonial del freire en la orden de Santiago y su afinidad con el modelo caballeresco de la Segunda Partida», *Alcanate. Revista de estudios alfonsíes*, 2 (2000-2001), p. 167.

³⁵ N. R. PORRO GIRARDI: *La investidura...*, op. cit., p. 169.

³⁶ Alguns aclariments respecte d'aquest nou ritual, a J. CERDÀ I BALLESTER: *Los caballeros...*, op. cit., pp. 141-143.

Dios todopoderoso os haga buen cavallero, y Nuestra Señora y los bienaventurados San Benito, San Bernardo y San Gorge sean vuestros abogados (lo ha de dezir tres veses, tocándole con la espada el ombro drecho, cabeza y izquierdo). Y hecho esto le quitarán los padrinos las espuelas y el cavallero se quitará la espada. Después se pone delante del sacerdote y se postra, y le dize el sacerdote: ¿Qué demandáys?

Responde: la misericordia de Dios y de la Orden. Y se queda arrodillado y le dize todo lo que se sigue lo que está en las diffniciones.

Y en lo último le toma el juramento en el missal poniendo las manos sobre él. A de offerer al ofertorio y ha de comulgar. Y se da pas, primero al que dio el hábito, que no se mueve de la silla, después a los cabos de los bancos, y el padrino le toma del comissario y la da al novicio, y el novicio la da al otro padrino, que así se determinó en la junta aunque es contra Orden y costumbre del convento. Hecho todo esto y acabada la missa, se quita el sacerdote la casulla y se buelve a sentar en la silla, y va el novicio y dá ósculo de pas a los comissarios, a las demás personas de Orden, y los comissarios dizen al escrivano que reciba auto de todo y tienen ho [sic] obligación de imbiallo al archivo del convento.

Una reimpressió de les definicions de l'orde de Montesa, de 1839, inclogué la mateixa fórmula per a armar cavallers proposada al segle XVI³⁷. Més tard, el 1863, s'inclourà en la benedicció dels vestits³⁸, l'uniforme que Isabel II havia disposat l'any anterior per als cavallers dels ordes militars³⁹, un detall, però, que no recull un altre text a l'efecte publicat a la fi del segle⁴⁰.

* * *

³⁷ *Difiniciones de la sagrada Religión y Caballería de Santa María de Montesa y Sant Jorge, filiación de la ínclita milicia de Calatrava. Hechas por los ilustres frey don Álvaro de Luna y Mendoza, caballero de la dicha Orden de Calatrava y el licenciado frei Francisco Rades de Andrada, capellán de Su Magestad y prior de la Coronada de la misma orden, visitadores generales, con asistencia del muy reverendo padre fray don Hierónymo Valls, abad de Valldigna, de la Orden de Cistel. En el año de MDLXXIII*, Imprenta de la Compañía Tipográfica, Madrid:1839, pp. 94-101.

³⁸ *Ceremonial para armar caballeros, dar el hábito y hacer la profesión en la Orden Militar de Nuestra Señora de Montesa y San Jorge de Alfama*, Tipografía de Ernesto Catalá, Madrid, sense data [c. 1863], 19 pp.; *Ceremonial para armar caballeros, dar el hábito y hacer la profesión en la Orden Militar de Nuestra Señora de Montesa y San Jorge de Alfama. Impreso de orden de la lugar-tenencia general de la misma*, Imprenta de José Rius, València:1863, 19 pp.

³⁹ Á. ÁLVAREZ DE ARAUJO Y CUÉLLAR [cavaller de Santiago, 1861]: *Las Órdenes Militares de Santiago, Calatrava, Alcántara y Montesa. Su origen, organización y estado actual*, Imprenta de Fernando Cao y Domingo de Val, Madrid:1891, p. 172.

⁴⁰ Á. ÁLVAREZ DE ARAUJO Y CUÉLLAR: *Ceremonial de las órdenes militares de Calatrava, Alcántara, Montesa con arreglo a rito y definiciones, y la parte vigente de estas y estatutos para regla de sus caballeros*, Imprenta Aguado, Madrid:1893, pp. 103, 105, 175-181.

Amb l'adopció del cerimonial de l'orde de Calatrava, Montesa abandonà l'antiga fórmula d'adobar cavallers. Tot i això, com hem dit, el vell ritual seguit pels montesians estaria en desús feia temps. No sembla que hi hagués una imposició a l'efecte, que no agradés a l'orde valencià, dels representants de l'orde de Calatrava, ja que els acords de la inspecció castellana els van confirmar els mateixos montesians al capítol general de 1567. En una altra ocasió, no obstant això, aconseguiren revocar els qui no els convenien, com el 1468, quan la Santa Seu, a instàncies del mestre de Montesa —aleshores fra Lluís Despuig—, anul·là alguns dels estatuts promulgats per l'abat Guillem II de Morimond durant la visita realitzada a Montesa aquell any⁴¹.

Tampoc no es detecten interferències del monarca, *administrador perpetu* de l'orde de Calatrava, potser més interessat a incorporar Montesa en la Corona que a intervenir en afers, com el descrit, de tipus ritual⁴².

Els cavallers dels altres ordes militars eren armats d'acord amb un formulari més modern i potser els de Montesa acabaren adaptant-se al que era comú als altres ordes. Amb això abandonaren també, en el cerimonial d'adobament, la llengua del país enfront de la castellana, malgrat que la major part dels cavallers montesians eren d'origen valencià: fins a un 67% en 1592, moment de la incorporació a la Corona⁴³. El context era relativament propici, perquè les elits havien començat a abandonar el valencià al llarg del segle XVI⁴⁴.

Tot i això, la llengua continuà utilitzant-se, almenys en els usos quotidians i populars: uns goigs a la Mare de Déu de Gràcia venerada al castell-convent de Montesa, tal volta de la primeria del segle XVII⁴⁵, es van imprimir en la llengua autòctona, la mateixa que poc després intentà prohibir Felip IV en els termes següents:

El rey, administrador, etc. Noble y amado nuestro. Porque he resuelto que en el convento de Nuestra Señora de Montesa se use del idioma castellano como se observa y está dispuesto en los estatutos del collegio de San Jorge de Valencia⁴⁶, os

⁴¹ J. CERDÀ I BALLESTER: *Los caballeros...*, op. cit., p. 99.

⁴² F. ANDRÉS ROBRES: «Monarquía y alta nobleza: la consumación del asalto Borja al maestrazgo de la Orden de Montesa (1545)» (en premsa).

⁴³ J. CERDÀ I BALLESTER: *Los caballeros...*, op. cit., p. 66.

⁴⁴ Cfr. M. SANCHIS GUARNER: *Els valencians i la llengua autòctona durant els segles XVI, XVII i XVIII*, Universitat de València, València:2001 (primera edició, 1963).

⁴⁵ Arxiu Municipal de València: Biblioteca Serrano Morales, *Gozos y varios religiosos*, sign. 6813, 1/73 (47), disponibles en la web del Museu Parroquial de Montesa (www.museumontesa.com).

⁴⁶ «Constitución 28, nueva. Que los collegiales que estudiasen theología en los dos últimos años se exerciten en los quatro messes de las vacaciones del verano en predicar alguna vez en el

encargo y mando que deis las órdenes que convengan para que de ningún modo se able ni predique en otro lenguaje que en el referido, que assí es mi voluntad. *Dattys* en Madrid, a IIII de marzo MDCLIII. Yo, el rey⁴⁷.

Vistes les circumstàncies, les llengües que trobarem en la documentació de Montesa, almenys des de la segona meitat del segle XVI seran, majoritàriament, el castellà i el llatí⁴⁸.

Apèndix

La forma de com an de donar los àbits de la Religió de Nostra Senyora de Montesa als frares cavallers y conventuals etc. [RAH: CSC, sign. I-51, ff. 58-67].

[f. 59] En qual manera deuen ésser rebuts los que volen rebre l'hàbit de la Religió de Santa Maria de Montesa.

Primerament, lo senyor Mestre deu congregar capítol segons ordinació de la Religió, e dit lo benedíxte e fetes les exclamacions deu dir lo cantor:

Cantor: Novisi és rebedor

Mestre: Sia apellat.

[f. 59v] Llavors, deu anar un frare a fer venir lo dit novisi, lo qual instroïxca del que deu fer, e quant serà davant lo Mestre, deu-se prostrar en terra, e llavors lo Mestre li deu dir:

Mestre: Què demanau?

Novisi: La misericòrdia de Déu, e de la Verge Maria, e de l'Orde.

E dit açò, lo Mestre de fet li deu dir que's lleve, lo qual dresad, deu estar un poch ynclinat e los ulls baixos en humilitat. E lo Mestre lo deu amonestar dient:

Mestre: Amich, la misericòrdia de Déu e de la Verge Maria és gran, la de la Religió és aspra [f. 60] quant a la carn, car quant volreu anar, hom vos farà estar, e com vós volreu estar, vos faran anar, e quant volreu menjar, vos faran

refitorio (...) y para que mejor lo puedan hazer, mando que en dicho collegio se hable siempre en lengua castellana, que es con la que se predica en el reyno de Valencia, como en cassi todos los conventos se habla también, por este motivo.» *Constituciones del Colegio de San Jorge de la Orden de Montesa* (1653), a F. BAILA HERRERA: *Los eclesiásticos de la Orden ecuestre de Santa Maria de Montesa*, Diputació Provincial, Castelló de la Plana: 1982, pp. 198-199.

⁴⁷ AHN: OOMM, lib. 533-C, f. 104.

⁴⁸ Tot i això, podem trobar-hi excepcions, ja que es van redactar en valencià les visites realitzades al castell-convent de Montesa pels visitadors propis de l'orde en 1572 i 1585: AHN: OOMM, lib. 712-C, ff. 111-135.

dejunar, e quant volreu dejunar, fer-vos an menjar, e axí de les altres coses, breument vos aveu alexar vostra voluntad e fer la de vostres majors, la qual cosa és molt dura, e més aveu a treballar segons vostre stament en l'Orde, axí com los frares cavallers en les armes, en lo offiçi divinal e los preveres en les misses çelebradores e en los offiçis eclesiàstichs que'ls fon manat, e ultra tot açò que dit és de tota vostra vida, aveu a viure se'ns propi e en castedat, e en obediència, prinsipalment a lo senyor Mestre, al comanador major e a [f. 60v] vostre companyó e a vostres ansians majors de vós, emperò totes aquestes coses són poques en esguart del premi de la glòria eterna per lo qual adquirir hom deu treballar, car segons que diu lo apòstol que ulls no poden veure ne cor de home comprendre les coses que Nostre Senyor Déu té aparellades ha aquells qui de bon cor lo amen el servixen.

Donchs digau vostra voluntad davant Déu e davant aquest convent o davant aquestos frares quin és vostre preposít de ço que dit vos és.

Novisi: Senyor, ab l'ajuda de Nostre Senyor Déu e de madona Santa Maria e de nostre pare Sant Benet, de nostre mestre Sant Bernat e del benaventurat cavaller Sant [f. 61] Jordi, e de tots los sans, yo dellibere perseverar ab vosaltes en aquesta santa Religió fins al dia de la mia fi.

Mestre: Aquell qui a començad en tu, Déu e Senyor nostre ell acabe, et done bona perseverança a meu amich vós sou rebud en l'Orde, emperò a vós és nesesari que no us enganeu, car tal deceptió tornaria sobre vós, e axí deveu dir veritat, ço és, si aveu muller o si aveu promès vostre cors alguna dona pendre per muller, o si sou estad rebud en altre orde, o si sou escomunicat de alguna escomunicació, o si aveu alguna malaltia secreta en vostra persona, car si per ventura alguna de les sobredites coses per temps en vós serà [f. 61v] trobada, ço que Déu no vulla, vos llansaríem de l'Orde e de la congregatió de aquella.

Novisi: Senyor, merçè a Nostre Senyor Déu, ninguna de les sobredites coses són en mi.

Llavors lo Mestre o president li manarà que's sega y acabat capítol vagen a missa etc.

Seguix-se la benedictió dels frares cavallers per aquesta manera, ço és, que lo prevere ans que comense lo Evangeli beneixca la espasa dient les oracions següents:

Adjutorium nostrum in nomine Domini. Qui feçit celum et terram.

Sit nomen Domini benedictum. P. Ex hoc nunc et husque in çeculum.

Dominus vobiscum P. etc.

Oremus

Exaudi quesumus, Domine, preçes nostras, et hunc ensem [quo hic] famulus tuus circuncingi desiderat, magestatis tue dextera dignare bene- [creu] diçere

quatenus esse possit defencio ecclesiarum, viduarum, orfanorum omniumque Deo serviencium, contra seviciam paganorum, aliisque sibi insidiantibus sit terror et formido prestans ei eque persecucionis et juste defensionis efectum. Per Christum Dominum nostrum. Amen⁴⁹.

Oremus

Bene [creu] dic[ere] Domine San[c]te Pater omnipotens eterne Deus, per invocacionem san[c]ti tui nominis, et per adventum Christi, Fillii tui Domini nostri, et per donum San[c]ti Spiritus Paracliti hunc ensem, ut hic [is], famulus tuus, qui hodierna die hoc, tua concedente pietate, preçingitur invisibiles inimicos sub pedibus conculcet vic- [f. 62v] tor[ia]que per omnia positus [potitus] semper maneat illesus. Per Christum dominum nostrum, etc.⁵⁰

Oremus

Signaculum et benedictio Dei omnipotentis, Pa-[creu] tris et Fi-[creu]lii et Spiritus [creu] Sancti, sit⁵¹ super hec arma et super induentem ea, quibus ad tuendam justiciam induatur, rogantes te, Domine Deus, ut illum protegas et defendas. Qui vivis et regnas, etc.⁵²

Oremus

Deus omnipotens, in cuius manu victoria plena consistit, quique etiam David ad expugnandum rebellem Goliath vires mirabiles tribuisti, clemenciam tuam humili preçe deposcimus, ut hec arma almifica pietate bene- [creu] digere⁵³ et concede famulo tuo N. [nom] eadem gestare cupienti, ut ad munimen ac defensionem sancte matris ecclesie, pupillorum ac viduarum, contra visibilium et invisibilium [f. 63] hostium impugnaçionem, ipsis⁵⁴ victoriose utatum [utatur]. Per Christum [dominum nostrum. Amen].

Oremus

Bene-[creu]digere digneris, quaesumus, Domine, ensem istum quem famu-

⁴⁹ M. SODI (ed.): *Il «Pontificalis liber»...*, op. cit., pp. 239-240.

⁵⁰ Ibídem, p. 240.

⁵¹ A la versió impresa el 1485, en lloc de «sit», «descendat»: M. SODI (ed.): *Il «Pontificalis liber»...*, op. cit., pp. 455.

⁵² Ibídem.

⁵³ A la versió impresa de 1485 afegeix «digneris», M. SODI (ed.): *Il «Pontificalis liber»...*, op. cit., p. 455, fórmula 1516.

⁵⁴ A la versió impresa de 1485 afegeix «libere», ibídem, p. 456, fórmula 1516.

lus tuus sugipire disiderat [eumque] pietatis tue custodia muniat et illesum custodiat. Per dominum nostrum Jesum Christum, etc.⁵⁵

Acabades per lo prevere les sobredites oracions, diga lo Mestre o president aquestos tres versos següens:

Mestre: Benedictus Dominus, Deus meus, qui docet manus meas ad prelium et digitos meos ad bellum miseriordia mea et refugium meum su[s]ceptor meus, et liberator meus protector meus et in ipso speravi, qui subdit populum meum sub me. Gloria Patri, et Filio⁵⁶ [etc].

[f. 63v] Acabats lo Mestre o president los versos sobredits, diga lo prevere:

Salvum fac servum tuum Domine

p. Deus meus⁵⁷, sperantem in te.

v. Esto ei Domine turris fortitudinis.

p. A facie inimici.

v. Domine exaudi oracionem meam

p. Et clamor meus ad te veniat

Dominus vobiscum.

Et cum spiritu tuo.

Oremus⁵⁸

Domine, san[c]te Pater omnipotens eterne Deus, qui cumta [cuncta] solus ordinas et recte disponis, qui ad coeçendam [coercendam] maliçiam reproborum et tuendam justisiam usum gladii in terris hominibus, tua salubri disposiçione permisisti, et militare ordinem ad populi protectionem institui voluisti, quique per beatum Johannem militibus ad se in deserto venientibus, ut neminem concuterent, sed propriis contenti essent stipendiis dici fe-[f. 64] cisti clemenciã tuam Domine, su[p]pliciter exoramus ut sicut David puero tuo Goliam superandi largitus es facultatem, et Judam Macabeum de feritate gençium, nomen tuum impugnanciũ trihumfare fecisti, ita [et] huic famulo tuo qui noviter jugo miliçie colla supponit, pietate celesti vires, ac audaciã, ad fidei et justicie defençionem tribuas, et prestes fidei, spei et caritatis augmentum et Dei timorem pariter at amorem, humilitatem, perseveranciã et obedienciã [et patientiam] bonam et cun[c]ta in eo recte disponas, ut neminem cum gladio isto vel alio iniuste ledat, et omnia cum eo

⁵⁵ M. SODI (ed.): *Il «Pontificalis liber»...*, op. cit., p. 456, fórmula 1520.

⁵⁶ Ibídem, p. 240, fórmula 801.

⁵⁷ A la versió impresa de 1485, més breu: «Deus meus, sperantem in te: ibidem».

⁵⁸ Ibídem, pp. 240-241, fórmula 802.

justa [honest]a et recta defendat, et, sicut ipse de minori statu⁵⁹ ad novum milicie pervenit honorem, ita veterem hominem deponens cum actibus suis, novum induat hominem, ut te timeat et recte colat, perfidorum consortia evitet et suam in proximum charitatem extendat, preposito suo in omnibus recte obediat et suum in cun[c]tis juste officium exequatur. Per Dominum nostrum Iesum Christum, etc.

[f. 64v] Acabades lo prevere les sobredites oracions, lo Mestre prenga l'aspasa nua del altar, e pose-la en la mà dreta del noviç dient:

Mestre: Pren aquesta espasa en nom del Pare, y del Fill e del Sant Sperit, e husaràs de aquella a defençió tua e de santa mare Església e de Nostre Senyor Déu, e a confuçió dels enemichs de Jesuchrist e a exaltatió de la santa fe cathòlica e a defençió de la tua Religió. E quant la fragilitat humana o permetrà, ab aquella a nengú ynjustament no nafraràs ne ofenrràs, la qual cosa Nostre Senyor Déu te vulla atorgar, lo qual viu ab lo Pare, Espirit Sant in secula seculorum. Amén⁶⁰.

Aprés, lo Mestre torne la espasa en la bayna, e cinya-la al novisi dient⁶¹.

Mestre: Pren aquesta sobre lo teu muscle potentment, en lo nom de Nostre Senyor Déu Jesuchrist, e està atent que los sants benaventurats [f. 65] no ab coltell, mas per fe, són estats vençedors⁶².

E cenyida la espasa, lo Mestre doni-li un bufet dient-li⁶³:

Mestre: Despertat't del de malícia, e vella en la fe de Jesuchrist, e ab fama molt lloable. Amén⁶⁴.

E açò dit lo Mestre, bese'l en la galta dient⁶⁵:

Mestre: Seràs cavaller pasífich, maravellers e de Nostre Senyor devot, e de la Verge Maria, e del benaventurat Sant Jordi⁶⁶.

⁵⁹ A la versió de 1485, en compte de «statu», «gradu»: ibídem, p. 241.

⁶⁰ «Accipe gladium istum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, et utaris eo ad defensionem tuam, ac sancte Dei Ecclesiae, et ad confusionem inimicorum crucis Christi, ac fidei christiane; et quantum humana fragilitas permiserit, cum eo neminem iniuste ledas, quod ipse praestare dignetur, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus, per omnia secula seculorum. Amen.» M. SODI (ed.): *Il «Pontificalis liber»...*, op. cit., p. 241, fórmula 803.

⁶¹ «Deinde ense in vagina reposito, pontifex cingit illum in vagina et cingulo militem novum dicens.» Ibídem, pp. 241-242, fórmula 804.

⁶² «Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime in nomine domini nostri Jesu Christi et accende quod sancti non in gladio sed per fidem, vicerunt regna.» Ibídem, p. 242, fórmula 805.

⁶³ «Deinde deposito ense, dat ei leviter alapam, dicens.» Ibídem, p. 242, fórmula 807.

⁶⁴ «Exciteris a somno milicie [sic] [malitia], et vigila in fide Christi, et fama laudabili.» Ibídem, p. 242, fórmula 807.

⁶⁵ «Tunc dat ei osculum pacis dicens: pax tibi.» Ibídem, p. 242, fórmula 807.

⁶⁶ «Esto miles pacificus, strenuus, fidelis, et Deo devotus.» Ibídem, p. 242, fórmula 807. Al manuscrit s'afegeixen les advocacions pròpies de l'orde: la Mare de Déu i sant Jordi.

Aprés, lleven-se dos cavallers e calcen-li los esperons⁶⁷, e complit açò, los preveres canten la antífona segent: *Speciosus forma pre filliis hominum. Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime.*

Aprés diga lo prevere la oració segent:

Oremus:

*Omnipotens sempiterne Deus super hunc famu-[f. 65v] lum tuum, qui iminenti inuicione [per eminenti mucrone] circumcingi desiderat gratiam tue bene-[creu] dictionis infunde et eum dextera tue virtutis fretum fac contra cuncta adversancia celestibus armari presidiis quibus nullis in hoc seculo tempestatibus bellorum turbetur. Per Dominum nostrum Iesum Christum, etc.*⁶⁸

E dit lo Evangeli, lo prevere beneyxca lo escapolari dient:

*Salvum fac servum tuum Domine. R. Deus meus, sperantem in te. Mite ei, Domine auxilium de sancto. R. Et de Sion tuere eum. Domine exaudi oracionem meam. R. Et clamor meus ad te veniat. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo*⁶⁹.

Oremus

*Domine Iesu Christe, qui teg[i]men nostre mortalitatis induere dignatus es, obsecramus immensam tue largitatis abundanciam ut hoc genus vestimenti, quot San[c]ti Patres ad [f. 66] innoçençie vel humilitatis indicium abrenunciantibus seculo ferre sanxerunt, tu ita benedicere digneris, ut hic vel hii famulus seu famuli tuus vel tui usus fuerit vel usi fuerint, te induere mereatur seu mereantur, qui vivis, etc.*⁷⁰

E acabada la oració, lo prevere llanse aygua beneyta sobre lo escapolari e mantell, e lo novisi estiga agenollat davant lo grau del altar mentre's se diu la benedictió sobre dita.

En après, lo Mestre deu pendre lo àbit e escapolari, e aquell deu metre e vestir al dit frare novisi ajudant-li alguns dels ansians y aquell li deu ésser posat dins la sobirana vestidura.

Aprés de pendre lo mantell e aquell li vista, ajudan-li algú en la forma desús dita.

E mentre's lo Mestre vist lo àbit e mantell al dit novisi, lo prevere diga les oracions següens: [f. 66v] *Exuat te Dominus veterem hominem cum actibus*

⁶⁷ «Tunc, milites astantes imponunt sibi calcaria.» *Ibidem*, p. 242, fórmula 807.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 242, fórmula 808.

⁶⁹ Al manuscrit, es prescindeix d'algunes formes presents a l'edició impresa. *Ibidem*, p. 125, fórmula 474.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 123, fórmula 459.

suis et induat te Dominus novum hominem qui secundum Deum creatus est in iusticia et sanctitate et veritate. Amen⁷¹.

En après dites les oracions e versos, sia cantat o llegit Veni Creator:

Veni Creator Spiritus, mentes tuorum visita, imple superna gratia, que tu creasti, pectora, qui Paracletus diceris donum Dei altissimi, fons vivus, ignis, charitas, et spiritalis unctio.

Tu septiformis munere, dextre Dei tu digitus, tu rite promissum Patris, sermone ditans guttura. Accende lumen sensibus, infunde amorem cordibus, infirma nostri corporis, virtute firmans perpeti. Hostem repellas longius, pacemque dones pro-[f. 67] tinus; ductore sic te previo, vitemus omne noxium. Per te sciamus da Patrem, noscamus atque Filium; te utriusque Spiritum credamus omni tempore.

Sit laus Patri cum Filio sancto simul Paracleto nobisque mittat Filius charisma Sancte Spiritus. Amen.

Emitte, Spiritum tuum et creabuntur et renovabis faciem terre.

Post partum Virgo inviolata permansisti. E Dei Genitrix, intercede pro nobis.

Ora pro nobis beate Jorgii ut di[mit]tant nobis delicta nostra.

Amanit eum Dominus et ornavit eum stolla gloria in duit eum.

Ora pro nobis, beate Bernarde, ut digni efficiamur promissionibus Christi.

⁷¹ Ibídem, p. 123, fórmula 461.